

Yrittäjämäinen luovuus liiketoimintamahdollisuuksien havaitsemisena ja hyödyntämisenä

Vesa Puhakka

ABSTRACT

With this research, we begin with the thought that when creating an entrepreneurial opportunity three activities are involved and included. Firstly, there are social activities involved, where entrepreneurs are absorbed in their own social community, gaining from their influences, thoughts, work methods, resources and encouragement. By talking together in this community, visions and images of what kind of business activities will be born and are needed. Secondly, cognitive activities are invoked in creating an entrepreneurial opportunity, where an entrepreneur tries to understand his environment and messages from his cultural heritage about entrepreneurship, business and organisational behaviour. The entrepreneur tries to make the complicated controllable. Thirdly, the creation of entrepreneurial opportunities becomes attached by the activities of the entrepreneur. Entrepreneurs take concrete action and try to create in their own view, the best possible solution for problematic situations. This solution - an opportunity - is not necessarily the most creative or best choice, but to the entrepreneur in that situation and that community, it is the most realistic choice.

1. JOHDANTO

Käsitys organisaatioiden syntymisestä yrittäjyytenä on muuttunut dramaattisesti viimeisen reilun kymmenen vuoden kuluessa (Carlsson ja Eliasson 2003; Davidsson 2003). Yrittäjyys nähtiin pitkään pienen yrityksen johtamiseksi tai yrityksen omistajajohtajuudeksi. Yrittäjyys ei kuitenkaan suoranaisesti liity näihin konteksteihin vaan yrittäjyys on kontekstivapaata. Yrittäjyys on organisaationaalista luovuutta. Yrittäjyys tulee ilmi niin Nokian uudistusponnisteluissa, uusien markkinoiden ja teknologioiden hahmottamisessa, julkisten organisaatioiden kehittämishankkeissa kuin myös vaikkapa yliopistojen uudistusponnisteluissa. Yrittäjyyden ydin on uusien liiketoimintamahdollisuuksien luominen ja niiden hyödyntäminen riippumatta siitä missä kontekstissa tämä toiminta tapahtuu (Shane ja Venkataraman 2000). Yrittäjyys on luovaa tekemistä, jossa päämäärä ei ole selvä eikä useimmiten myöskään alkutilanne, vaan molemmat näistä luodaan matkan varrella tekemisen myötä (Sarasvathy 2001). Näin tapahtuu, koska oikeaa ja parasta ratkaisua ei ole ja lähtökohtatilannekin on niin monimutkainen ja jatkuvasti muuttuva, että sitä on vaikea analysoida riittävän laajasti ja luotettavasti. Yllä olevaan pohjautuen tässä tutkimuksessa yrittäjällä tarkoitetaan yksilöä tai yksilöiden yhteisöä (organisaatiota), joka synnyttää liiketoiminnallista uutuutta toimintaympäristössään (Hjorth 2003).

Luovuusteoreettisen mallin tärkeys ilmiön tut-

kimiselle perustuu oletukseen, että yrittävän yksikön käyttäytymistä ei voi ymmärtää, jos ei ymmärrä yrittäjän psykologisten kykyjen, ympäristön sosiaalisen vaikutuksen ja näiden välisen vuorovaikutuksen heijastumista yrittäjän taitona synnyttää uutuutta (ks. Woodman, Sawyer ja Griffin 1993). Rationaalinen malli yrittäjän toiminnasta olettaa ympäristön vaikuttavan yksilöön siten, että hän havaitsee mahdollisuuksia - hän identifioi markkina-aukkoja ympäristöstään (esim. Christensen, Madsen ja Peterson 1994). Näkemys todellisuudesta on tällöin liian realistinen (ks. Burrell ja Morgan 1979). Tässä tutkimuksessa oletetaan, että yksilö luo itse todellisuutensa kulttuurinsa tarjoamien käsitteiden avulla. Yrittäjä ja hänen liiketoimintamahdollisuutensa organisaatiossaan ei siis ole yksistään ympäristön tuote, jonka yrittäjä löytää, jos osaa etsiä sitä rationaalisesti (Kirzner 1979). Se on mieluummin yrittäjän oman luovuuden ja organisaation ympäristön vuorovaikutuksen tulos (Kirzner 1997). Tämä ajattelutapa on yhtenevä Sigristin (1999) esittämän tutkimuslinjan kanssa, joka olettaa liiketoimintamahdollisuuden havaitsemisen ja hyödyntämisen olevan luovaa uuden keksimistä (ks. Sarasvathy 2001).

Miten liiketoimintamahdollisuus ja luovuus sitten kyetään linkittämään, kun tutkimuksia liiketoimintamahdollisuuden luovasta prosessista on vain muutamia (Jenssen ja Kolvereid 1992; Muzyka 1992; de Koning ja Muzyka 1996; Kirzner 1997; Hills, Shrader ja Lumpkin 1999). Tutkittavalle ilmiölle ei voi rakentaa viitekehystä yksistään näihin tutkimuksiin nojaten, koska se on liian suppea käsitteellisenä pohjana. Yrittäjyystutkimuksessa yleisemmin (ks. esim. Schumpeter 1934; Johannisson 1988; Baumol 1993; Bull ja Willard 1993; Bygrave 1993; Hjorth ja Johannisson 1997; Kirzner 1997) on osoitettu, että Yrittäjyyden muutosta tuova dynaamisuus, kiinnitty yrittävän yksikön kykyyn luovasti synnyttää uutta liiketoimintaa. Nämä tutkimukset jäävät kuitenkin usein toteavalle tasolle ja varsinainen yrittämisen luovan prosessin tarkastelu jää tekemättä.

On kuitenkin myös tehty yrittäjyystutkimusta, jossa yrittäjyyttä on tarkasteltu nimenomaan luovuutena (esim. Fernald ja Solomon 1987; Winslow ja Solomon 1987; Winslow ja Solomon 1989; Winslow ja Solomon 1993). Näissä tutkimuksissa on kuitenkin sama ongelma, jonka Gartner (1990) on havainnut olleen olemassa koko yrittäjyystutkimuksen historian ajan. Tut-

kimusten tavoitteena on ollut erotella yrittäjät luovoilta ominaisuuksiltaan muista talouden toimijoista luovan prosessin tutkimisen ja ymmärryksen luomisen sijaan. Yrittäjien luovat piirteet eivät kerro, miten yrittäjät - yksin tai organisaatioina - luovat uutta liiketoimintaa. Täten nämäkään tutkimukset eivät ole perusteltu pohja tälle tutkimukselle. Vaikka edellä viitattuun yrittäjyystutkimukseen ei voi yksinään nojautua kehitettäessä näkemystä organisaationaalista luovuudesta liiketoimintamahdollisuuksien havaitsemisena ja toteuttamisena, edellä olevan tutkimuksen perusteella on kuitenkin mahdollista oikeuttaa tämän tutkimuksen valinta tarkastella uuden liiketoiminnan syntymistä luovana prosessina (vrt. Hjorth 2003).

Tässä tutkimuksessa pohditaan, minkälaista organisaationaalinen luovuus on yrittäjämäisten mahdollisuuksien havaitsemisena ja hyödyntämisenä. Liiketoimintamahdollisuuden havaitsemiselle ja toteuttamiselle luovana prosessina etsitään teoreettista pohjaa tutkimuksesta, joka on keskittynyt luovuuteen. Tämän pohjalta luodaan näkemys yrittäjän luovuudesta luovana prosessina ja esitetään teoreettinen käsitys, mitä liiketoimintamahdollisuuden havaitseminen on luovana prosessina. Tutkimus rakentuu seuraavasti: Ensinnäkin kuvataan aihealueen teoreettista taustaa. Toiseksi tutkitaan, miksi liiketoimintamahdollisuuden prosessoituminen on luovaa toimintaa. Kolmanneksi tarkastellaan luovuuden aikaisempaa tutkimusta ja pyritään tämän perusteella rakentamaan käsitys luovuudesta ilmiönä. Neljänneksi hahmotetaan luovuuden ydinolemus ja pohditaan tutkimuksen näkemystä luovuudesta. Viidenneksi esitetään luovuusteoreettinen viitekehys yrittäjän kyvystä luoda liiketoimintamahdollisuuksia. Lopuksi keskustellaan tutkimuksen esille nostamista aihealueista.

2. TEOREETTISTA TAUSTAA - YRITTÄJYYS UUDEN LUOMISENA

Yrittäjyyden keskeisimpänä osa-alueena pidetään taitoa kehittää ja hyödyntää liiketoimintamahdollisuuksia (Shane ja Venkataraman 2000). On jopa esitetty, että nykyajan monimutkaisissa ja alati muuttuvissa toimintaympäristöissä liiketoimintamahdollisuudet ja taito kehittää ja hyödyntää niitä ovat tärkeämpiä menestykselle kuin vaikkapa yrittäjän/johtajan ominaisuudet tai yri-

tyksen tehokkuus (esim. Puhakka 2007). Mielienkiintoisena viitteenä tästä on MacMillanin ja McGrawthin (2000) strategisen johtamisen kirja, jossa yritysten keskeisimmäksi strategiseksi taidoksi on nostettu taito luoda ja hyödyntää uusia liiketoimintamahdollisuuksia. Tämä on tärkeä avaus laajemmalle ajattelulle, jonka mukaan yrittäjyys on strateginen taito ja tätä taitoa voidaan hyödyntää kaikenlaisissa organisaatioissa.

Yrittäjyys identifioiduun liiketoimintaan liittyvien mahdollisuuksien luomiseksi, joka koostuu ideasta, uskomuksesta ja teoista, jotakin matkan varrella muokkautuvaa päämäärää kohti (Sarasvathy, Dew, Velamuri ja Venkataraman 2003). Yrittäjyys on täten läsnä voimakkaimmillaan silloin, kun toimijat saapuvat ("entre") liiketoimintatilaan, jossa ei ole vielä selvillä alkuunkaan, mistä tässä on kysymys, minkälaista liiketoimintaa me haluamme tehdä ja mihin pyritään. Sillä ei ole merkitystä syntykö toiminnan seurauksena uusi yritys, liiketoiminnan laajennus vai uusien markkinoiden valtaus. On siis kysymys ongelmanratkaisutilanteesta, jossa tilanne, säännöt, ratkaisut ja tavoitteet täytyy luoda tekemisen kautta (Sarasvathy 2001). Tällaisessa tilanteessa ei voi loogisesti johtaa oikeaa ja parasta ratkaisua. Tässä tilassa toiminnan keskeinen sisältö liittyy liiketoimintamahdollisuuden luomiseen ja sen hahmottamiseen toiminnallisena välineenään yrittäjän luovuus. Tästä ilmiöstä yrittäjyudessa on kysymys ja tätä ilmiötä yrittäjyuden tutkijoiden tulee selvittää (Davidsson 2003). Kun tästä tilasta päästään eteenpäin ja astutaan ("prendre") tilaan, jossa on kysymys luodun uuden liiketoiminnan toteuttamisesta, kuten esimerkiksi johtamisesta ja markkinoinnista, kysymys ei ole enää olennaisimmiltaan yrittäjyydestä.

Yrittäjyyden alkuperäinen ranskalainen termi "entreprendre" kuvaa erittäin hyvin, mistä yrittäjyudessa on kyse (ks. tarkemmin Hjorth 2003). Se on astumista tilaan, jossa tiedetään, että halutaan uutta liiketoimintaa, vaikka ei tiedetä vielä minkälaista ja astumista hahmottamaan uuden liiketoiminnan luonnetta. Toisaalta se on poistumista tilasta liiketoimintamahdollisuus mukanaan ja sen toteuttamista muiden tekemisen muotojen (esim. johtaminen ja markkinointi) avulla. Mitä tämän tilan sisällä tapahtuu, on äärimmäisen mielenkiintoinen ilmiö. Jos ajatellaan tätä tilaa ja liiketoimintamahdollisuuden luomista siinä, niin se ei missään tapauksessa ole irrallaan ympäristöstään tai sulkeutunut sisäinen prosessi, josta

pulpahtaa uusi idea liiketoiminnalle. Tila, josta tässä puhutaan, on prosessi, jossa yrittäjän mentaalinen luominen ja ympäristö ovat erittäin voimakkaassa ja jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Yrittäjyystilan sisällä tapahtuu siis jotain, joka imee vaikutteita nykyisestä liiketoiminnasta ja joka aiheuttaa kaaosta ja epäjatkuvuutta tuloksena. Minkälainen tämä prosessi sitten on?

3. LIIKETOIMINTAMAHDOLLISUUDEN PROSESSOITUMINEN - LUOVUUTTA VAI RATIONAALISUUTTA

Yrittäjyyden tehtävänä organisaationaalisen prosessina on uudistaa ja kehittää taloutta rikkomalla vanhoja malleja. Edelleen voidaan esittää, että liiketoimintamahdollisuus on yrittäjän kognitio - sisäinen malli - liiketoimintatilanteesta, joka rakentuu sen varaan, miten yrittäjä näkee mahdollisuuden ajallisen ulottuvuuden, mahdollisuuskunan ja varsinaiset liiketoiminnalliset elementit sekä näiden kolmen tekijän väliset suhteet (Vesalainen ja Pihkala 1996). Näiden kolmen tekijän ja niiden välisten suhteiden kautta yrittäjä muodostaa näkemyksen liiketoimintamahdollisuudesta sisäisenä mallina.

Koska liiketoimintamahdollisuus oletetaan tässä kognitioksi, nähdään sen syntymisen taustalla olevan kognitiivisen prosessin. Tässä tutkimuksessa kognitiivinen prosessi ei kuitenkaan ole järjestelmällinen ja rationaalinen ympäristöstä löydettävien tiedon palasten järjestämisen prosessi (esim. Christensen, Madsen ja Peterson 1994) vaan luova sosiaalinen prosessi, jossa tiedon avulla synnytetään kokonaan uusi tietorakenne (de Koning ja Muzyka 1996; Hills, Shradder ja Lumpkin 1999). Liiketoimintamahdollisuus ei siis synny siten, että ympäristöstä etsitään tiedon jyväsiä resursseista, kuten uusista teknisistä innovaatioista, markkinoista, päteivistä ihmisistä, vapautuvista tuotantotiloista/-laitteistoista ja niitä yhdistelemällä loogisesti sitten päädytään parhaaseen mahdolliseen liiketoimintamahdollisuuteen (ks. Cadotte ja Woodruff 1994).

Toiminta ei ole näin yksinkertaista, koska liiketoimintamahdollisuus vaatii luovaa oivallusta/herkkyyttä (vrt. Kirzner 1997) siitä, mikä tätä moninaista tietoa yhdistää. Jos se olisi vain tiedon järjestämistä, kaikki havaitsisivat liiketoimintamahdollisuuksia. Näin ei kuitenkaan ole (ks. esim. de Koning ja Muzyka 1996; Hills ja Shra-

der 1998), vaan nimenomaan yrittäjät kykenevät rakentamaan tiedon jyväsistä yritystoimintaan suuntautuneen luovuutensa avulla liiketoimintamahdollisuuksia. Yrittäjät eivät päädy pelkän tiedon avulla liiketoimintamahdollisuuteen, koska pelkinä palasina tieto ei kerro mahdollisuudesta liiketoiminnalle mitään. Vasta kun yrittäjä (yksin tai yhdessä) mielessään yhdistää ja liittää palaset toisiinsa, antaa niille merkityksen suhteessa toisiinsa ja luo tätä kautta uuden tietorakenteen, yrittäjä näkee liiketoimintamahdollisuuden olemassa olon. Samalla tavalla kuin yhdellä isolla ympyrällä, kahdella pienellä ympyrällä, kolmiolla ja viivalla ei ole irrallaan toisistaan mitään muuta merkitystä, kuin mitä niillä on ympyröinä, kolmi-ona ja viivana, mutta kun ne pannaan tiettyyn järjestykseen, niistä muodostuu ihmisen kasvosten hahmo. Tiedon palasten suhteilla toisiinsa on yhtä suuri merkitys kuin itse tiedon palasten sisällöillä.

Edellisen sijaan liiketoimintamahdollisuus prosessoituu siis ennemminkin siten, että yrittäjä, oheisia tietoja ja aikaisempia kokemuksiaan käyttäen rakentaa palasista kokonaan uuden kokonaisuuden, koska tilanne, jossa yrittäjä on, on hämmentävä, sekava, kaoottinen ja erityisesti oikeaa vastausta vailla oleva (ks. Singh, Hills, Hybels ja Lumpkin 1999). Palasia manipuloimalla ei synny palasten yhdistelmä. Syntyy uusi kuva, jossa palasten suhteet määrittävät uuden kokonaisuuden rakentumisen. Siis tiedon suhteilla on yhtä tärkeä merkitys kuin tiedon sisällöillä, ja suhteiden rakentaminen vaatii juuri luovaa ajattelua. Se ei ole mahdollista ainoastaan järjestämällä tiedon sisältöä. Esimerkiksi palapelissä meillä on tieto siitä, että jokaisella palalla on tietty paikkansa. Palasia ahkerasti ja järjestelmällisesti kokeilemalla niistä rakentuu palapeli. Liiketoimintamahdollisuus ei ole palapeli. Palapelin sijaan kyseessä on tilanne, jossa sinulla on joitain paloja, mutta ei käsitystä mitä niillä pitäisi tehdä. Sinun täytyy luovuuteesi tukeutuen keksiä, mistä on kysymys ja mihin palaset liittyvät. Yrittäjän täytyy siis keksiä, missä suhteessa palaset tuovat ratkaisun ja vielä ymmärtää oppimansa, jotta seuraavassa vastaavassa tilanteessa voisi hyödyntää oppimaansa.

Tilanne loogisessa järjestämistilanteessa puolestaan olisi sellainen, että yrittäjä kykenisi määrittämään alkutilanteen selvästi sen suhteen, mitkä tiedot hän tarvitsee, mistä hän niitä etsii, mitkä tiedot ovat relevantteja ja mihin tietoihin hänen

kannattaa keskittyä. Yrittäjä kykenisi siis järjestämään alkutilanteessa kattavan kuvan siitä, mikä tilanne liiketoimintatilanne on. Samalla tavalla hän voisi rakentaa käsityksen siitä, mikä on se tila, johon hän haluaa päästä. Lisäksi yrittäjä kykenisi päättämään, mitkä ovat keinot, joilla hän voi päästä alkutilanteen liiketoimintapotentiaalista siihen tilaan, jossa hänellä olisi tiedossaan kannattava mahdollisuus (ks. Mayer 1992: 5-7).

Liiketoimintamahdollisuuden synnyttäminen ei siis kuitenkaan ole näin rationaalinen prosessi (Sarasvathy 2001). Ihminen ei kykene käsittelemään kaikkea tietoa, jota hän vastaanottaa, eikä rakentamaan tiedon perusteella kattavaa kuvaa todellisuudesta (vrt. Simon 1979). Sen sijaan hän havaitsee vain sen tiedon, joka hänen mielestään on tärkeää ja jättää huomiotta lopun tiedon. Hän siis sisäisesti prosessoii itselleen oman version todellisuudesta omien tietorakenteidensa pohjalta sen sosiaalisen tilanteen vallitessa, joka siinä ongelmanratkaisutilanteessa vallitsee (vrt. Weick 1979).

Näin ongelmatilanteen kannalta tiedon hankinta ja käsittely eivät ole rationaalisia, koska ihminen on keksivä ja luova tiedonkäsittelijä. Liiketoimintamahdollisuudessa on siten enemmän kysymys merkityksen luomisesta hajanaisen ja monitulkintaisen tiedon perusteella kuin päätöksen johtamisesta rajallisessa päätösvaruudessa eksaktin tiedon pohjalta (ks. Weick 1979). Yrittäjä ennemminkin luo todellisuuden kuin valitsee sen.

Syyt, miksi tarkasteltava prosessi ei siis ole rationaalinen, ovat seuraavat: Yrittäjä ei kykene kognitiivisista ja sosiaalisista rajoituksistaan johtuen selvittämään, mikä tieto on tärkeää. Hän aikaisempien kokemustensa vinouttamana valitsee tietoa, joka on tuttua eikä siten välttämättä tärkeää (Tversky ja Kahneman 1974). Yrittäjän käyttämä tieto ei siis ole välttämättä relevanttia, ja täten prosessin rationalisuuskin kärsii. Toiseksi liiketoimintamahdollisuuden synnyttämisen tilanne elämän todellisena tilanteena on niin kompleksinen, että siihen ei ole olemassa oikeaa ratkaisua, joka voitaisiin päätellä tilanteen elementtien perusteella. Yrittäjä joutuu sen sijaan luomaan kompleksiseen tilanteeseen jonkinlaisen oman ratkaisumallin, joka selittäisi ympäristöstä esiin nousevia vihjeitä edes jollakin tavalla. Liiketoimintamahdollisuuden luominen ei ole rationaalinen prosessi myöskään siksi, että jos se

olisi rationaalinen, yrittäjän tulisi pystyä käyttämään vanhoja ratkaisumallejaan soveltamalla niitä suoraan tai hieman mukailtuna. Koska tämä ei onnistu tilanteen dynaamisuuden ja kompleksisuuden vuoksi, joutuu yrittäjä luopumaan valmiista ratkaisumalleista ja kehittämään uuden ratkaisun, joka tulee ilmi liiketoimintamahdollisuutena (ks. Saariluoma 1990).

Jotta prosessi voisi olla rationaalinen, yrittäjän tulisi kyetä keräämään kaikki mahdollinen relevantti tieto, yrittäjän tulisi kyetä hahmottamaan tilanne niin, että hän näkisi kaikki tilanteeseen liittyvät elementit ja yrittäjän tulisi kyetä tukeutumaan ratkaisua etsiessään sellaisiin operaatioihin, jotka ovat olemassa, määriteltävissä ja valittavissa. Koska todellista liiketoimintamahdollisuuden havaitsemistilannetta ei voi olla tällaisten rajoittavien tekijöiden puitteissa, jotka mahdollistaisivat rationaalisen toiminnan, täytyy yrittäjän luovia tilanteessa ja keksiä omalla luovuudellaan ratkaisu. Mutta mitä on tämä luovuus, josta yrittäjyyskirjallisuudessa on paljon puhuttu mutta vain harvoin perusteellisesti käsitteellistetty? Missä tieteellisessä keskustelussa on luovuuden perusta? Tähän kiinnitetään huomio seuraavaksi.

4. LUOVUUS TUTKIMUSKOHTENA

Luovuuden historia on tutkimuksellisesti sidottu psykologian historiaan (Busse ja Mansfield 1980). Luovuus on ollut pitkään osa psykologiaa ja vasta viime vuosikymmenenä se on alkanut kiinnostaa myös muita tieteen aloja kuten organisaatioteoriaa (esim. Drucker 1998). Kiinnostus on levinnyt, koska luovuusteorioiden tarjoavat käsitteellisen välineistön selittää ja ymmärtää uutuuden syntymistä, jota pidetään tärkeänä osana kilpailukyistä liiketoimintaa (de Konig ja Muzyka 1996; Muzyka, de Konig ja Churchill 1997). Se tarjoaa myös pohjan ymmärtää esimerkiksi uuden liiketoiminnan syntymistä (Hills, Shrader ja Lumpkin 1999). Tämän luvun tavoitteena on käsitteellistää luovuus yleisimpien luovuusteorioiden avulla ja luoda pohja ymmärtää yrittäjämäistä luovuutta.

Luovuutta on tarkasteltu useista teoreettisista lähtökohdista käsin. Näiden teoreettisten lähtökotien voidaan nähdä muodostavan eri koulukuntia (ks. Getzel ja Jackson 1962; Gowan 1972; Arieti 1972; Woodman 1983; Woodman, Sawyer ja Griffin 1993; Treffinger 1995). Nämä

koulukunnat voidaan Woodmanin, Sawyerin ja Griffinin (1993) mukaan jaotella persoonallisuuskoulukuntaan, kognitiiviseen ja sosiaalipsykologiseen koulukuntaan. Tässä tutkimuksessa käytetään tätä jaoteltua esiteltäessä luovuuden koulukuntia lähemmin.

Persoonallisuuskoulukunta. Luovuuden persoonallisuuskoulukunta ei ole yhtenäinen kokonaisuus vaan se jakautuu useisiin alakoulukuntiin. Yhteistä näille suuntauksille on se, että ne tarkastelevat luovuutta yksilön persoonallisuuden kautta. Luovuus on niille persoonallisuuden ilmentymä. Seuraavassa kuvataan kyseisiä alakoulukuntia Woodmanin (1981) luokittelun mukaan. Hän on jakanut persoonallisuuskoulukunnan psykoanalyttiseen, humanistiseen, behavioristiseen ja piirreteoreettiseen.

Psykoanalyttisen luovuustutkimuksen tärkeimpiä edustajia ovat Freud, Jung, Rank, Kris ja Kubie (ks. Taylor 1975). Psykoanalyttisen koulukunnan luovuuskäsitys perustuu Freudin (esim. 1958) ajatuksille. Freud (1958) on liittänyt luovuuden yksilön tarpeeseen maksimoida tyydytystä ja minimoida rangaistuksia ja syyllisyyttä. Freudille luovuus oli siten tiedostamattomien viettien ja tarpeiden sublimoimista. Tällä hän tarkoitti, että yksilöllä on paljon tarpeita ja haluja, joita hän ei voi sellaisenaan tyydyttää ja sen vuoksi hän muuntaa halunsa sosiaalisesti hyväksyttäväksi luovaksi tuotokseksi. Freudin ajattelun mukaan tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että Quentin Tarantinon rajut ja väkivaltaiset mutta silti ylistetyt elokuvat (esim. Kill Bill) heijastavat tekijänsä seksuaalisia ja väkivaltaisia patoutumia luovalla tavalla.

Freudin oppilas Jung sanoutui irti oppi-isänsä viettienergioiden sublimaatiosta luovuuden lähteenä (ks. Jung ja Franz 1964). Jung ei voinut hyväksyä käyttäytymisen, luovuudenkin, olevan eläimellisten ja erityisesti seksuaalisten energioiden virittämää. Jungillekin luovuus kumpusi tiedostamattomasta, mutta hän oletti sen lähteen olevan enemmän kollektiivisen kuin persoonallisen tiedostamattoman (vrt. Woodman 1981). Kollektiivinen tiedostamaton on eräänlainen varasto kaikesta esi-isiltämme opitusta ja peritystä. Tätä yhteistä ja kumuloituvaa tietovarastoa Jung piti uusien ideoiden lähteenä, jotka sitten generoituivat luovaksi tuotokseksi ihmisen tiedostetussa osassa (esim. Jung ja Franz 1964). Tarantinon elokuvat heijastavat siten luovina tuotoksina koko yhteiskuntaa ja sen historiallista kehitystä.

Voisi ajatella, että Tarantino on ammentanut rujot aiheensa kaikille yhteisestä kollektiivisesta tiedostamattomasta. Hän on tietoisesti kyennyt menemään kollektiivisen tiedon varastolle ja peilannut sieltä meidän kaikkien näkemyksiä nyky-päivän yhteiskunnasta.

Rank (esim. 1996) kehitti edelleen Freudin ja Jungin oppeja luovuudesta. Rank nosti luovuuden elämän keskeiseksi osaksi pyrittäessä selittämään ja ymmärtämään ihmistä. Rankille luovuus oli elämän pelkojen voittamista (vrt. Chambers 1969; Woodman 1981). Luova yksilö on ideaalimalli ihmisestä, joka oman elämänsä taiteilijana on onnistunut tietoisesti ratkaisemaan tiedostamattomat pelkonsa. Tarantinon elokuvat olisivat siis hänen tapansa purkaa sisäiset pelkonsa. Tarantino on kyennyt ratkaisemaan ongelmansa ja heijastamaan ne luoviksi tuotoksiksi.

Kris korosti luovuudessa entisestään tiedostettua tiedostamattoman sijaan (Kris ja Kurz 1981). Kris uskoi luovuuden lähteen edeltäjiensä tapaan olevan tiedostamattomassa, mutta että tiedostettu teki potentiaalisesta luovuudesta todellista. Krisille luovuus oli regressiota eli taantumista egon (minän) palveluksessa (vrt. Busse ja Mansfield 1980; Woodman 1981; Heikkilä ja Heikkilä 2001). Tällä hän tarkoitti, että luovuudessa tiedostettu ja tiedostamaton ovat yhteistyössä ja että välittäjänä toimii taantuminen aikaisemmin koetulle tasolle. Tarantino voisi siis olla elokuvissaan erällä tavalla palannut lapsuuden rajuihin poikien sotaleikkeihin, joissa kaikki raakuus ja julmuus on sallittua. Nyt hän leikkii vahvan egonsa ohjaamana tiedostetusti samoja leikkejä elokuvissaan, joskin hienostuneemmin ja monisävyisemmin.

Kubie (1958) laajensi Krisin näkemyksiä luovuudesta ja esitti luovuuden lähteen olevan tietoisuuden ja tiedostamattoman välissä olevan esitietoisuuden (Busse ja Mansfield 1980; Woodman 1981; Heikkilä ja Heikkilä 2001). Kubielle (1958) esitietoisuus oli järjestelmä, joka välitti tiedostamattomista syvärakenteista ideoita tiedostettujen prosessien hyödynnettäväksi. Luovuus oli esitietoisuudessa olevien mielikuvien todentamista. Tarantinon elokuvat olisivat siis esitietoisien mielikuvien, tunteiden ja ideoiden purkaumia. Psykoanalyttisen koulukunnan luovuuksnäkemys on tiivistettynä se, että luovuus on ihmisen syvärakenteissa olevien voimavarojen muuntamista sosiaalisesti arvostettuun muotoon.

Humanistisen koulukunnan luovuuksnäkemys pohjautuu ensisijaisesti Rogersin (1961), Maslowin (1943) ja Frommin (1947) töihin (ks. myös Heikkilä ja Heikkilä 2001). Rogers korosti vapautta ja turvallisuutta luovuuden lähteenä. Luovuutta ei synny pakotettuna tai uhattuna vaan vain vapaasta tahdosta, kuten lapsen leikki (ks. West 1990). Tällöin ihminen kykenee hyödyntämään primaariprosessia ja menemään tiedostamattomassa olevien virikkeiden lähteille. Luovuus on elämän moninaisuuden näkemistä uusilla tavoilla. Rogers (1961) korosti, että tämä on mahdollista vain, jos yksilö on avoin uusille kokemuksille, uskaltaa leikkiä ajatuksilla ja kykenee arvioimaan milloin joku on laadukasta. Esimerkkiyksilömme Tarantinon luovuus voisi olla tarkoituksellista elämän näkemistä uudella tavalla. Ehkä hän kykenee tuomaan esille jotain sellaista tiedostamattomastaan, joka heijastaa sitä, mitä meidän elämä voi olla tulevaisuudessa.

Maslowille (1973) luovuus oli vapaan yksilön vapaa tuotos vapaassa ympäristössä (ks. myös Woodman 1981; Treffinger 1995). Maslow (1973) näki luovuuden olevan korkeinta ihmisen tarpeiden tyydytystä. Luovuus oli hänelle itsensä toteuttamista ja mahdollista kaikille yksilöille. Hän korosti, että kaikki ihmiset ovat syntyessään luovia, mutta sivistys rajoittaa osan ihmisistä luonnollisia kykyjä. Sivistyksestä huolimatta jotkut kykenevät säilyttämään lapsellisen halunsa ilmaista itseään ja olla luova. Luovuus on kaikkien oikeus ja mahdollisuus, jos sen sellaiseksi haluaa oivaltaa. Tarantinon luovuus olisi siis itsensä toteuttamista. Hän on kuin lapsi, joka turvallisuudessa ja vapaassa ympäristössä voi toteuttaa kaikkia niitä asioita, joista hän on haaveillut. Toteuttaessaan itseään hän luo samalla taiteellisesti merkittäviä elokuvia.

Frommin (1947, 1989) käsityksen mukaan ihminen kykenee luovuuden avulla suhteuttamaan itsensä maailmaan (ks. myös Woodman 1981; Levine 1999). Luovuus on tapa hakea paikkaansa elämässä. Fromm näki siis, että Tarantino hakee paikkaansa maailmassa elokuvillaan - mikä identiteettiä on ja miten se sijoittuu tähän maailmaan. Hän etsii luovuudellaan merkitystä elämälleen.

Humanistinen koulukunta yhtyy psykoanalyttisen kanssa siinä, että ne molemmat olettavat luovuuden rakentuvan primaari- (tiedostamaton) ja sekundaari- (tiedostettu) prosessien

vara. Myös humanistit uskovat tiedostamattoman olevan voimavara, josta kumpuaa materiaalia tiedostetun työstettäväksi. Humanistit eroavat kuitenkin siinä, että he eivät oleta viettien, voimien tai tarpeiden työntävään vaikutukseen. Luovuus ei ole psyykkisten voimien työntämää tai jopa pakottamaa, vaan yksilön vapaaehtoinen ja tietoisesti valittu olotila - tietoisuuden vetämää toimintaa. Luovuus on humanisteille elämäntyyli tai edistyksellinen tapa elää. Humanistit näkevät, että luovuus on persoonallisuudesta kumpuavien päämäärien oma- ja vapaaehtoista todentamista - ihmisen halua löytää paikkansa maailmasta toteuttamalla elämänpäämääränsä.

Behavioristisen näkemyksen mukaan luovuus on opitun tulosta. Behavioristit korostavat luovuuden rakentuvan kumuloituvan, hierarkkisen tiedon varaan ja prosessoituvan vastauksena ympäristön ärsykeille (Woodman 1981). Luova tuotos ei ole sen kummempi kuin mikään muukaan tuotos, mutta koska sen tuottajat ovat tiedoiltaan ylivertaisia, niin ratkaisu tai tuotos tuntuu muista ainutlaatuiselta ja omaperäiseltä. Behavioristit uskovat, että tuotos ei koskaan voi olla epäjatkuva hyppäys tiedossa. Se aina pohjautuu vanhaan, vaikka stimulantti voikin olla ainutlaatuinen.

Skinner (1957) esittää luovuuden olevan opitun heijastumaa ja sen omaperäisyyden johtuvan tulevaisuuden odotuksista. Maalari on siten luova, koska hän odottaa positiivista palautetta työstään. Prosessi on normaali vastaus ärsykeeseen, jossa luovuutta tuottava yksilö on ehdollistettu tulevaisuuden odotuksilla ja jossa yksilön tieto- ja kokemusmäärä on niin laaja, että hän voi tuottaa muita edistyneempiä tuotoksia (Woodman 1981). Tulevaisuuden odotukset toimivat stimulantteina ja luova tuotos on vastaus niihin. Luovuuden laatu riippuu vastaajan tiedon tasosta.

Behavioristit siis uskoisivat, että Tarantino on luova, koska odottaa saavansa jonkin vastineen. Tarantino tekee tasollisesti hyviä elokuvia, koska hänen tietonsa ja taitonsa antavat siihen mahdollisuuden. Periaatteessa kysymys ei kuitenkaan ole mistään erilaisesta verrattuna siihen, jos kuka tahansa meistä tekisi elokuvia - kumuloitunut tieto ratkaisee. Behavioristinen teoria eroaa jyrkästi psykoanalyttisesta ja humanistisesta teoriasta näkemyksissään luovuudesta. Behavioristit korostavat tietoa ja oppimista. Luovuus ei ole heille persoonallisuuden korkeatasoinen ulottuvuus, vaan persoonan aivan normaalia toimintaa

- vastaus ärsykeisiin, joka kylläkin on sosiaalisesti korkeatasoista.

Piirreteoretikot näkevät luovuuden tietyn tyyppisinä persoonallisuuden piirteinä (esim. Guildford 1967; Barron 1969; MacKinnon 1978). Piirteet ovat kohtuullisen pysyviä tapoja suhtautua ja toimia erilaisissa tilanteissa (Guildford 1967). Piirreteoretikot ovat etsineet luovista yksilöistä näitä piirteitä ja tulleet tulokseen, että he ovat muun muassa itsenäisiä, ahkeria, omaperäisiä, omapäisiä, intohimoisia ja avoimia uudelle (ks. Mellou 1996). Piirreteoreetikoille luovuus on täten älyllistä kyvykkyyttä, joka on seurausta tietystä piirteistä.

Esimerkkimme Tarantino olisi siis luova, koska hän on älyllisesti siihen kykenevä. Hänellä on sellaisia kohtuullisen pysyviä tapoja suhtautua elokuvan tekemiseen ja toimia elokuvanteossa, että hän pystyy tuottamaan korkeatasoisia elokuvia. Psykoanalyttikoihin ja humanisteihin verrattuna piirreteoretikot ovat pinnallisempia ja käytännöllisempiä. Piirreteoretikot eivät näe luovuuden kumpuavan tiedostamattomasta eikä se heistä myöskään ole elämänpäämäärien täyttämistä. Heille luovuus on yksilöstä selvästi havaittavien ominaisuuksien summa. Kun yksilöllä on näitä ominaisuuksia, on hän luova. Behavioristit taas eroavat piirreteoreetikoista siinä, että kun behavioristien vastaus ärsykeisiin perustuu tietoon, niin piirreteoreetikoilla se perustuu persoonallisuuden piirteisiin. Huomattavaa toki on, että oheinen vertaus on piirreteoreetikoiden näkökulmasta ontuva, koska he eivät tutki ärsykevastine suhteita. Tästä huolimatta molemmissa teorioissa luovuus on tuotos tarpeeseen, mutta perusteet, joille luovuus rakentuu, ovat erilaiset.

Huolimatta siitä, että luovuuden persoonallisuuskoulukunta on hajanainen, kaikki näkevät luovuuden persoonallisuuden ulottuvuutena. Luovuus on persoonallisuuden om(in)aisuutta - luovuus on persoonallisuus. Keskeinen puute näissä ajattelumalleissa on ollut näkemys siitä, miten luovasta persoonasta päädytään luovaan tuotokseen. Miten luovuus siis prosessoituu? Siitä huolimatta, että psykoanalyttikot tarkastelivat primaari- ja sekundaariprosesseja, humanistit itsensä toteuttamisen prosessia, behavioristit oppimisprosesseja ja piirreteoretikot elämäntietoja prosesseina, niin vasta kognitiivinen luovuuskoulukunta alkoi tarkastella luovuuden prosessoitumista ihmisen mielessä.

Kognitiivinen koulukunta. Kognitiivistit koros-

tavat tarkastelussaan luovuuden prosessimaisuutta (Pesut 1990; Sapp 1992; Mellou 1996; Kirschenbaum 1998). Heille luovuus on mentaalinen prosessi, joka tuottaa luovan tuotoksen. Wallas (1926) ehdotti luovan ajattelun prosessin sisältävän seuraavat vaiheet: valmistautuminen, kypsyminen, oivallus ja varmentaminen. Wallasin ajatus oli, että yksilö ongelmanratkaisussaan ensin valmistautumisvaiheessa kerää ratkaisuun tarvittavaa tietoa. Toiseksi hän kypsymissaiheessa työntää ongelman sivuun tietoisuudesta ja antaa alitajunnan työstää ratkaisua. Kolmannessa vaiheessa yksilö oivaltaa, mikä ratkaisu on. Lopuksi hän varmentuu ratkaisun toimivuudesta soveltamalla ratkaisuun ongelmatilanteeseen. Wallasin mallia on kritisoitu siitä, että se perustuu pitkälti tutkijan omien prosessien tarkkailuun (Mayer 1992: 48). Prosessille on kuitenkin saatu myös empiiristä tukea. Myös nykyiset luovuuden prosessimallit ovat lähellä oheista Wallasin mallia (vrt. esim. Sternberg 1988: 132-135; Amabile 1990).

Kognitiivisessa näkemyksessä luovuus liittyy normaaleihin kognitiivisiin prosesseihin kuten havaitsemiseen, kyseenalaistamiseen ja ymmärtämiseen. Sternberg (1988) on esittänyt luovuuden olevan seurausta tiedon valikoivasta luokittelusta, tiedon valikoivasta yhdistelystä, relevantin tiedon yhdistämisestä ja valikoivasta vertailusta liittyen uuden tiedon suhteesta vanhaan. Jos vanha tieto tuo ratkaisun tilanteeseen, luovuutta ei tarvita. Jos tarvitaan uusia ratkaisuja, täytyy uutta tietämystä yhdistää vanhaan ja luoda uutta. Luovuus on täten mentaalinen prosessi, jossa on kysymys uuden ja vanhan tiedon havaitsemisesta, vertailusta, valikoimisesta ja syntetisoinnista luovan tuotoksen synnyttämiseksi. Prosessi etenee yllä esitettyjen Wallasin (1926) mallin vaiheiden mukaisesti.

Kogniivisti olettavat luovuuden suosivan valmistautunutta mieltä. Ahkeruus tiedon etsimisessä ja soveltamisessa on heistä luovuuden edellytys. Luovuus on täten kognitiiviselle koulukunnalle mentaalisen prosessoimisen lisäksi älyllinen tyyli eli tapa organisoida käsitteellisesti ympäristöään - tietynlainen tapa prosessoida mentaalisesti. Luovuuteen liittyy siis prosessin (Wallas 1926) ja tiedon manipuloinnin (Sternberg 1988) lisäksi kognitiivinen tyyli eli preferoitu tapa käyttää kykyjämme (Sternberg 1997), kun luomme jotain. Tutkimus on osoittanut, että luovien ihmisten kognitiivinen tyyli on muun

muussa joustava, sujuva, omaperäinen ja divergentti (Woodman ja Schoenfeldt 1989, 1990). Nämä yksilöt siis näkevät hajanaisen informaation seassa sellaista, mitä muut eivät näe (joustavuus), pystyvät hylkäämään vanhat mallit ja omaksumaan helposti uutta tietoa (sujuvuus), keksivät erilaisia ratkaisuja verrattuna muihin (omaperäisyys) sekä näyttävät löytävän yhteyksiä asioiden välillä, joilla ei pinnallisesti tarkasteltuna ole yhteyttä keskenään (divergenttisyys).

Tarantinon luovuus olisi siis kogniivistien mukaan herkkää elokuvan tekemiseen liittyvää tiedon havainnointia, lajittelua, vertailua ja muuntamista, jossa hän käyttää hyväkseen joustavaa, sujuvaa, omaperäistä ja divergenttiä kognitiivista tyyliään. Tarantinolla on täten sopiva älyllinen kyky prosessoida tietoa elokuvaksi.

Kognitiivinen koulukunta erottautui persoonallisuuskoulukunnasta keskittymällä persoonan sijaan prosessiin ja tapaan suorittaa tämä prosessi. Kogniivistit eivät enää kysyneet, minkälainen on luova henkilö, vaan miten mentaalisesti prosessoidaan tietoa. Persoonallisuuskoulukunta ei ollut kyennyt tyydyttävästi selittämään syytä luovuudelle. Tähän aukkoon kogniivistit tarttuivat ja pyrkivät omien teorioidensa kautta selittämään ilmiötä syvemmin. Kuitenkin sekä persoonallisuus- että kognitiivinen koulukunta ovat kietoutuneet yksilön ympärille yrittäessään selittää luovuuden syntymistä. Ne eivät kiinnittäneet riittävästi huomiota ympäristöön, jossa luovuus tapahtui. Koska ympäristöllä oli kuitenkin selvästi vaikutuksensa luovuuteen, syntyi sosiaalipsykologinen koulukunta.

Sosiaalipsykologinen koulukunta. Luovuus ympäristön vaikutuksen alaisena tuotoksena on sosiaalipsykologisen koulukunnan näkemys ilmiöön. Ympäristö vaikuttaa niin vahvasti luovuuteen, että sitä ei voi tutkia ymmärtämättä myös ympäristöä (Woodman ja Schoenfeldt 1989). Czsickzentmihalyi (1988) on kiinnittänyt huomiota siihen, että luovuus ei tapahdu tyhjiössä. Luovuudella on aina sosiaalinen konteksti, jossa se tapahtuu, ja symbolinen ala, jolle se on tarkoitettu. Sosiaalisen kontekstin ja symbolisen alan voidaan katsoa "luovan" yksilölle tiedot, taidot ja ominaisuudet - yksilön - ja täten luovuuden. Sosiaalipsykologisen koulukunnan mukaan yksilö on osa ympäristöä ja ympäristö osa yksilöä. Siksi niitä ei voi erottaa luovuudenkaan tarkastelussa. Sosiaalipsykologian suunnasta, joka voi olla enemmän sosiologinen tai psykologinen (ks.

Eskola 1982: 14), riippuu se pidetäänkö kontekstia luovuuden synnyttäjänä vai vaikuttaako konteksti yksilön kautta luovuuteen. Luovuudessa yleisempi näkemys on se, että ympäristö vaikuttaa yksilön kautta (esim. Amabile 1995; Conti, Coon, Lazenby ja Herron 1996; Amabile 1997; Amabile). Syynä tähän lienee se, että luovuutta on tarkasteltu ja yhä tarkastellaan enimmäkseen yksilön ominaisuutena ja psykologian piirissä. Oheisen perusteella voi esittää, että luovuus-tutkimuksessa on edelleen, sosiaalipsykologisesta koulukunnasta huolimatta, puutetta aidosta sosiologisesta otteesta, joka voisi tuoda uutta näkemystä luovuuden syntymiseen.

Amabile (esim. 1990) on tämän hetken vaikutusvaltaisn luovuuden sosiaalipsykologisen koulukunnan edustaja. Hänen psykologisen sosiaalipsykologiansa mukaan ympäristö estää tai edistää luovuutta eli toimii yksilön kautta (Hennessey ja Amabile 1988). Hän on ehdottanut, että luovuus on sisäisen motivaation ilmentymä. Sisäisen motivaation hän katsoo syntyvän pitkälti sosiaalisten motivaattoreiden vaikuttamana. Esimerkiksi ankara kuri ja rangaistukset estävät sisäisen motivoitumisen ja täten luovuuden. Tämän ajattelun tausta on motivoitumisen tutkimuksessa, jossa oli havaittu, että ihminen ei motivoidu tekemään jotain ainoastaan ulkoisten palkkioiden toivosta, vaan myös ja erityisesti sisäisesti tehtävän itsensä vuoksi. Luovuuden tutkimuksessa havaittiin myös, että luovuuden laatu parani, kun sisäinen motivoituminen lisääntyi (esim. Deci ja Ryan 1985). Tämän pohjalta Amabile on tutkinut sisäisen ja ulkoisen motivoitumisen vaikutusta luovuuden laatuun ja havainnut, että sisäinen motivaatio edistää luovuutta ja että ulkoinen motivaatio voi olla jopa sen esteenä (Hennessey ja Amabile 1988; Amabile 1990). Lisäksi hän on havainnut, että yksilön ulkopuolisista tekijöistä sisäistä motivoitumista estävät ainakin rajoitukset, palkkiot, kontrollointi ja palaute (Hennessey ja Amabile 1988). Ne vaikuttavat yksilöön siten, että tehtävän tekeminen sen itsensä vuoksi, eli sisäinen motivaatio, järkky ja yksilö alkaa tehdä tehtävää jonkun ulkoisen vaikutuksen pakottamana, jolloin seuraus on luovuuden laadun laskeminen. Vaikka Amabilen havainnot ovat erittäin merkittäviä luovuuden teorian kannalta, silti on muistettava, että sosiaalipsykologinen koulukunta on teoreettisesti vajavaisimmin muotoiltu koulukunta luovuudessa (Woodman ja Schoenfeldt 1989). Se on kuitenkin osoittanut sosiaalisten seikkojen

arvon ja merkityksen luovuudessa: luovuutta ei voi ymmärtää irrallaan kontekstistaan.

Yllä esitetty ei ole tyhjentävä kuvaus eri koulukunnista. Tässä koulukunnista on käsitelty tärkeimmät, ja nekin lyhyesti. Oheiset koulukunnat on valittu sen mukaan, mitä aikaisemmat tutkijat ovat pitäneet tärkeimpinä. Esitystapa on pidetty tiiviinä, koska tarkoituksena on ainoastaan osoittaa, missä teoreettishistoriallisessa viitekehysessä toimitaan. Niiden perusteella voidaan esittää, että koulukunnat ovat tarkastelleet luovuutta eri näkökulmista käyttäen eri havaintoyksiköitä. Jotkut ovat tutkineet yksilöä, toiset prosessia ja kolmannet tilannetta. Monet ovat keskittyneet tuotokseen. Koska koulukuntia ja näkökulmia on ollut paljon, on näkökulma luovuuden kentästä kovin hajanainen. Tätä kenttää pyrittiin selvittämään edellisellä katsauksella.

Luovuustutkimuksesta on löydetävissä neljä näkökulmaa: ympäristö, yksilö, prosessi ja tuotos. Tässä luovuus ymmärretään prosessinomaisena ilmiönä. Ympäristö on kenttä, jossa luovuus tapahtuu ja joka synnyttää yksilön luovana toimijana. Luova yksilö määritellään toimijaksi, joka etsii paikkaansa toimialallaan toteuttamalla päämääriään syvärakenteiden voimavarojen, oppimansa symbolisysteemin ja yksilöllisten kykyjensä dynamiikan kautta. Luova prosessi toteuttaa ympäristön ja yksilön potentiaalisuuden. Luova prosessi nähdään mentaaliseksi prosessiksi, jossa yksilö määrittelee ongelmia uudella tavalla, etsii aikaisemmasta poikkeavia ratkaisuja ja koettelee todellisuudessa ratkaisujensa onnistuneisuutta. Luovan toiminnan artefakti on luova tuotos. Se on kielellinen symboli, joka on toimiva parannus aikaisempaan ja jonka sosiaalinen organisaatio arvioi luovaksi.

Tivistäen voidaan ehdottaa, että ympäristö on kenttä, jossa ja jota varten luovuus viimekädessä tapahtuu. Yksilö haluaa löytää paikkansa tässä kentässä ja etsiessään paikkaansa muuntaa oman ja ympäristön voimavarat luovuudeksi. Tapa, jolla yksilö tekee tämän, on mentaalinen prosessi, jossa hän etsii uusia ratkaisuja ongelmiin. Tämän prosessin tuloksena on konkreettinen tuotos, jota sosiaalinen organisaatio voi pitää alaa edistävänä luovuutena. Oheinen kuvaus osaltaan selvittää, mistä luovuudessa on kysymys. Silti se on vielä käsitteellisesti vajavainen ja sekavakin. Edellä on kuvattu eri koulukuntia, näkökulmia ja pyritty linkittämään näitä. Linkittyminen on kuitenkin vielä kesken. Tutkimuk-

sessä ehdotetaan, että käsitteellistäminen voisi tapahtua parhaiten yhdistämällä eri koulukuntien käsityksiä ja eri näkökulmia. Seuraavassa ehdotetaan, minkälainen kuva aikaisempien teorioiden ja näkökulmien pohjalta piirtyy.

5. LUOVUUS - YKSILÖN KYVYKKYYS SYNNYTTÄÄ UUTTA

Edellä tultiin päätelmään, että luovuus on systeemi, jossa yksilön persoonallisten ominaisuuksien, sosiaalipsykologisen ympäristön ja kognitiivisen prosessin dynaamisen vuorovaikutuksen seurauksena syntyy tuotos, joka on arvostettu alan sosiaalisen organisaation piirissä. Huomattavaa oheisessa näkemyksessä on vuorovaikutus. Luovuus on tekijöidensä vuorovaikutuksen tulos eikä suinkaan yksittäisen osan ilmentymä, kuten yksilön ominaisuuksien. Tässä tutkimuksessa näkökulmaksi on valittu vuorovaikutteinen näkemys, jossa yksilö ja ympäristö ovat dialogissa keskenään ja jossa toiminta tapahtuu yksilön suodattaman tulkinnan kautta ympäristöstään. Analyysiyksikkö on tällöin yksilö, vaikka se voisi olla myös organisaatio, yhteisö tai verkosto. Aiheen tutkimus kaipaa enemmän yhteisöllisiä lähtökohtia tutkimukseen, mutta tässä tutkimuksessa yhteisöllisten luovien tilojen pohdinta on rajattu ulkopuolelle, koska halutaan ymmärtää yrittäjää organisationaalisen luovuuden agenttina.

Yllä olevan katsauksen perusteella luovuuteen tarvitaan yksilö, ympäristö, prosessi ja niiden välinen vuorovaikutus, jotta voi syntyä luova tuotos, kuten esimerkiksi liiketoimintamahdollisuus. Tässä luvussa tavoitteena on puretua luovuuden ytimeen ja osoittaa, mitä tässä tutkimuksessa ajatellaan luovuudesta. Tähän tavoitteeseen pyritään etsimällä vastausta kysymyksiin, mitä luovuus on yksilölle, mikä rooli tai merkitys sillä on hänelle ja miten luovuus toimii yksilössä.

Luovuuden ydinolemusta yksilön kohdalla voidaan lähteä pohtimaan kysymällä, mitä luovuus on yksilölle - tai ehkä vielä paremmin, mitä luovuus on yksilössä. Mitä siis tapahtuu yksilössä, kun hän on luova? Minkä voimien, halujen tai intentioiden vetämä tai työntämä hän on? Vai onko ensinnäkään kysymys tästä? Ehkä luovuus yksilössä on aivan jokapäiväistä ja jopa jokahetkistä inhimillistä toimintaa, joka nyt vain sattuu

luomaan uutta. Vai onko juuri luovuus inhimillistä toimintaa - toimintaa, joka erottaa meidät puhtaista biologisista organismeista? Toimintaa, joka on ollut riitelyn aiheena jo vuosisatoja hengen ja materian välillä ihmisen toiminnan lähtökohtana. Onko luovuus sittenkin palautettavissa biologiseksi, kemialliseksi ja/tai sähköiseksi toiminnaksi, joksi nykyiset aivotutkijat sen varmaan pohjimmitaan ymmärtäisivät. Yksilön luovuus herättää monenlaisia kysymyksiä. Siksi on mielenkiintoista ja tälle tutkimukselle erityisen tärkeää pysähtyä pohtimaan, mitä luovuus loppujen lopuksi on. Koska tähän löytyisi arkiajattelustamme lukuisia vaihtoehtoisia vastauksia ja näistä ei luultavasti päästäisi mielenkiintoista keskustelua pidemmälle, keskityn etsimään vastausta eri koulukuntien näkemyksistä yksilön luovuudesta.

Persoonallisuus. Luovaa persoonallisuutta koskevien näkemysten hajanaisuus (Woodman 1981) ei välttämättä ole ainoastaan heikkous vaan myös rikkaus. Näkemykset luovat erittäin monipuolista kuvaa luovasta persoonallisuudesta. Ne ilmentävät eri puolia luovasta persoonallisuudesta ja näin todellisuudessa täydentävät toinen toisiaan ja muodostavat täydellisemmän kuvan luovasta persoonallisuudesta. Luova persoonallisuus on täten yhdistelmä yllä esitetyistä eri koulukuntien näkemyksistä.

Kuvattaessa luovuutta yksilön persoonallisuutena, lähdetään tässä siitä, että se on itsensä toteuttamista (Maslow 1973). Tämä lähtökohta valitaan, koska se parhaiten kuvaa ihmistä tietoisena olentona, jolla on pyrkimyksiä. Yksilö pyrkii tietoisesti saavuttamaan jotain, johon sisäisesti tuntee tarvetta. Itsensä toteuttaminen on sidoksissa siihen sosiaaliseen kontekstiin, jossa elämme. Ihmisille luovuus on haluttavaa, arvokasta ja itseämme toteuttavaa. Se linkittyy historiaamme, alaan, jolla toimimme tai sosiaaliseen verkostoomme. Yksilö ei ole toisista ihmisistä riippumaton ja toteuta vain omia halujaan. Ihminen ei ole myöskään täysin sosiaalinen tai institutionalisoitunut. Hänellä on vapaa tahto niissä puitteissa, jotka me rajoitetun rationaalisisina toimijoina ymmärrämme (ks. Tversky ja Kahneman 1974). Tässä tutkimuksessa yksilö - yrittäjä - nähdään sosiaalipsykologisena toimijana.

Luovalla persoonallisuudella on sisäisiä pyrkimyksiä, jotka toteuttavat hänen haaveitaan (Rogers 1961). Itsensä toteuttaminen on luovan persoonallisuuden tavoite. Tähän yksilö ammentaa rakennusaineita persoonallisuuden syvä-

rakenteista. Luova persoonallisuus kykenee ylittämään esitietoisien ja tietoisien rajan, ja jopa tiedostamattoman rajan, ja käyttämään tätä symbolivarastoa itsensä toteuttamisen raaka-aineena (Kris ja Kurz 1981; Kubie 1958). Luova persoonallisuus siis tietoisesti, tietoisuuden kontrolloimana, tavoittelee omia sisäisiä pyrkimyksiään ja kykenee hyödyntämään esitiedostettuja ja tiedostamattomia syvärakenteita sisällön etsimisessä luovuudelle.

Luovan persoonallisuuden täytyy kuitenkin myös pystyä konkretisoimaan ajatuksiaan, ilmaiseemaan itsensä ja toimimaan ympäristössään (Guildford 1967). Siksi luovalla persoonallisuudella on tiettyjä, selvästi havaittavia piirteitä. Hän on muun muassa energinen, laajasti kiinnostunut, viehättynyt esteettisyydestä ja monimutkaisuudesta, itsenäinen ja itseensä luottava, päätöksenteossaan riippumaton, intuitiivinen, tietoinen asioiden suhteellisuudesta ja ymmärtää olevansa luova (Barron 1969; MacKinnon 1978). Näiden piirteiden avulla yksilö toimii ympäristössään ja toteuttaa itsensä ja haaveensa sekä syvärakenteissa olevan potentiaalisuuden luovuuteen.

Lopuksi voidaan ajatella, että yksilö tarvitsee välineistön, jolla hän voi siirtää tapahtuneen luovuuden seuraavaa käyttöä varten osaksi esitietoisia ja tiedostamattomia symbolirakenteita. Tämä väline on oppiminen. Luova persoonallisuus osaa ottaa oppia oppimastaan ja käyttää sitä hyväkseen seuraavassa tilanteessa (Skinner 1957). Yhteenvetona esitetään, että luovuus on yksilön persoonallisuutena yksilön itsensä toteuttamista, johon sisältö haetaan yksilön syvärakenteissa olevista voimavaroista, joka toteutetaan konkreettisesti persoonallisuuden piirteiden avulla ja joka opittuna siirtyy seuraavan luomis-tapahtuman raaka-aineeksi.

Humanistisen luovuuskoulukunnan näkemys antaa siis luovuudelle päämäärän, psykoanalyytinen lähteen, piirreteoreettinen keinot ja behavioristinen välineet siirtää oppitu seuraavaan tilanteeseen. Luovuus täytyy kuitenkin toteuttaa. Tämä tapahtuu kognitiivisen prosessin kautta. Persoonallisuuskoulukunnan ja kognitiivisen koulukunnan ero on se, että jälkimmäinen korostaa aktiivista älyllistä toimintaa, kun taas edellinen näkee luovuuden persoonallisuuden ilmentymänä. Luova persoonallisuus heijastaa luovia tavoitteita, lähteitä, työkaluja ja siirtoa. Mutta miten tämä tapahtuu? Luovuus vaatii toteutuak-

seen persoonallisuuden potentiaalisuuden aktiivista toteutusta. Tätä aktiivisuutta hahmotetaan seuraavassa kognitiivisen luovan prosessin yhteydessä.

Prosessi. Luovan prosessin avulla yksilö etsiyty toteuttamaan itseään (Sternberg 1988). Se on prosessi, joka toteuttaa mahdollisuuden, jonka luova persoonallisuus luo. Luova persoonallisuus ei siis vielä synnytä mitään. Luova persoonallisuus vasta synnyttää tavoitteen ja antaa lähteen, josta ammentaa sisältöä, työkalut, joiden avulla voi toimia ja välineistön, jolla voi siirtää kokemuksia luovuuden lähteiksi. Mutta tarvitaan näiden jälkeen konkreettinen yksilön tekemisen prosessi, jotta luovuus realisoituu.

Luova prosessi on yleensä nähty kognitiivisena tapahtumana (Pesut 1990; Sapp 1992; Mellou 1996; Kirschenbaum 1998). Luova prosessi voidaan jakaa prosessin vaiheisiin ja prosessin oleukseen. Prosessin vaiheita, joiden kautta yksilö vähitellen konkretisoi luovuuttaan, ovat ongelman määrittäminen, informaation hankinta, ratkaisun synnyttäminen, ratkaisun valinta ja luova tuotos (Wallas 1926). Perusteiltaan prosessi näyttää loogiselta, mutta jotta se olisi luova, siinä on tiettyjä ominaispiirteitä. Prosessiin liittyy luovan yksilön sujuva, joustava, omaperäinen, monimutkainen ja lateraali tapa ajatella (Woodman ja Schoenfeldt 1989, 1990). Luova prosessi on siis olemukseltaan arvaamaton ja odottamaton riippumatta siitä, että siitä yleensä voidaan erottaa tietyt vaiheet. Yksilö voi esimerkiksi tehdä hyp-päyksen ajattelussaan ja poiketa loogisesta pääteltävissä olevalta polulta. Toisaalta prosessi on hyvin sujuvaa ja joustavaa. Jos jokin ajattelumalli ei tunnu toimivan, luova yksilö muuttaa mallia helposti ja etsii sopivaa ratkaisua. Omaperäinen ja monimutkainen prosessi varmistaa sen, että tulos ei ole tavanomainen.

Yhteenvetona esitetään, että luovaan prosessiin kuuluu ongelman määrittäminen, informaation etsiminen, ratkaisun synnyttäminen ja valinta sekä tuotoksen synnyttäminen. Nämä vaiheet löytyvät kuitenkin kaikista ihmisen ajattelusta, jolla ei ole tekemistä luovuuden kanssa. Prosessista luovan tekee sen olemus, joka on sujuvaa, joustavaa, omaperäistä, monimutkaista ja lateraalista. Tämän arvaamattomuuden ja odottamattomuuden avulla yksilö voi prosessoida vaiheittain loogisenkin prosessin kautta luovia tuotoksia. Luovassa prosessissa ei ole siis niinkään kysymys vaiheista, koska niiden voidaan

olettaa olevan yleiset kaikissa yksilön ajattelun prosesseissa. Kysymys on prosessin laadusta.

Tähänastisesta luovuuden ytimen kuvauksesta kehitetään seuraava näkemys: Luovuudessa vaikuttaa luova persoonallisuus, joka on luovuutta synnyttävä aktiivinen toimija. Tämän toimijan tavoite on itsensä toteuttaminen. Itsensä toteuttamiseen toimija etsii materiaalia syvärakenteistaan. Persoonallisuuden piirteitään hän puolestaan hyödyntää luovuutta toteuttavina työkaluina. Oppiminen on hänelle väline siirtää oppimaansa luovuuden rakennusaineiksi. Luovan prosessin avulla yksilö muuttaa potentiaalisen luovuuden reaalisiksi luovuudeksi. Kyseinen prosessi sisältää vaiheet, joissa määritetään ongelma, kerätään tietoa ongelma-alueesta, synnytetään ja arvioidaan ratkaisut ja luodaan lopullinen tuotos. Tämäkään ei kuitenkaan vielä riitä luovuuden ytimen kuvaamiseksi, koska yksilön luovuus ei tapahdu tyhjiössä. Yksilön luovuudella on ympäristö, jossa se tapahtuu. Tätä tarkastellaan seuraavaksi.

Ympäristö. Luova ympäristö on konteksti ("kanssa-tekstit"), jossa ilmiö tapahtuu ja joka vaikuttaa persoonaan ja hänen prosesseihinsa (Amabile 1995; Conti, Coon, Lazenby ja Herron 1996; Amabile 1997; Amabile). Ympäristö myös arvottaa, mikä on luovaa ja mikä ei (Czickzentmihalyi 1988). Vaikka luovuus olisi yksilölle henkilökohtaisesti luovaa, se ei välttämättä ole sitä kontekstille. Vasta ympäristö ratkaisee luovuuden todellisen laadun. Yksilön sosiaaliset suhteet, kontekstuaaliset tekijät ja hänen oma henkilöhistoriansa luovat ympäristön, joka vaikuttaa siihen, minkä tavoitteen yksilö näkee itsensä toteuttamiseksi, minkälaiset hänen syvärakenteensa ovat, minkälaisiksi hänen piirteensä ovat muotoutuneet ja mitä ja miten hän oppii ja on oppinut sekä mitä ja miten hän prosessoii. Ympäristö vaikuttaa siis kaikkeen yksilössä.

Luova ympäristö koostuu kolmesta osaympäristöstä: sosiaalisesta, kontekstuaalisesta ja historiallisesta (Woodman, Sawyer ja Griffin 1991). Voidaan ajatella, että historiallisella ympäristöllä on välittömin vaikutus. Se koostuu yksilön omista kokemuksista elämässä, ja nämä vaikuttavat suoraan, minkälainen yksilö on ja mitä hän tekee. Sosiaalisella ympäristöllä eli muilla ihmisillä on myös välitön vaikutus. Sosiaalinen ympäristö vaikuttaa arviointina, odotuksina, roolimalleina, tukemisena ja palkkioina/rangaistuksina. Kontekstuaaliset tekijät vaikuttavat epäsuoremmiin.

Ne luovat puitteita, jotka epäonnistuessaan voivat estää luovuuden. Näitä tekijöitä ovat kulttuuri, fyysinen ympäristö, ilmapiiri ja rajoitteet. Ympäristö sytyttää tai sammuttaa yksilön toimimaan ja hakemaan luovuutta. Luovuus on ympäristölle tapa uusiutua ja pysyä elinkelpoisena. Luovuuden kautta ympäristö hyödyntää yksilön potentiaalisuutta ja kehittyy yksilöiden luovuuden kautta.

Mikä siis on luovuuden ydin? Tämä tutkimus pyrkii rakentamaan synteisiä aikaisemmista näkemyksistä, mikä tuo ytimeen moniulotteisuutta. Moniulotteinen ydin luovuudelle on perusteltu, sillä luovuus on monitahoinen ilmiö eikä sitä siten voi ymmärtää vain yhdestä näkökulmasta käsin. Luovuuden ydin koostuu ensinnäkin kolmesta elementistä: luovasta persoonallisuudesta, luovasta prosessista ja luovasta ympäristöstä. Näistä elementeistä luova persoonallisuus rakentuu yksilön halusta toteuttaa itseään psyykkisissä syvärakenteissa olevien voimavarojen, päämäärähakuisen työskentelyn mahdollistavien piirteiden ja kokemuksia siirtävän oppimisjärjestelmän avulla. Luova prosessi puolestaan koostuu toisiinsa nivoutuneista vaiheista, joita ovat ongelman määrittely, tiedon hankinta, ratkaisun synnyttäminen, ratkaisun arviointi ja luova tuotos sekä sujuvasta, joustavasta, omaperäisestä, monimutkaisesta ja lateraalista olemuksesta. Luova ympäristö rakentuu historiallisen, sosiaalisen ja kontekstuaalisen osaympäristön varaan. Toiseksi luovuuden ydin toimii systeeminä siten, että ympäristö sytyttää tai sammuttaa luovan persoonallisuuden. Se aktivoi yksilön persoonallisuudessa olevat ominaisuudet tavoittelemaan luovuutta. Kun yksilön persoonallisuus on saatu heräämään ja toimimaan luovuutta etsivästi, alkaa luova prosessi toimia. Luova persoonallisuus siis aktivoi luovan prosessin. Kun luova prosessi saa aikaan luovan tuotoksen, siirtyy se osaksi luovaa ympäristöä aktivoiden luovan ympäristön toimimaan luovuuden puolesta tai sitä vastaan.

6. LUOVUUSTEOREETTINEN VIITEKEHYS YRITTÄJÄN KYVYSTÄ LUODA JA TOTEUTTAA LIIKETOIMINTAMAHDOLLISUUKSIA - SYTYTTÄVÄ SYSTEEMI

Edellä esitettiin luovuuden ytimeksi luovan persoonallisuuden, prosessin ja ympäristön kokonaisuus. Ajatuksena oli, että luova ympäristö

sytyttää luovan persoonallisuuden, joka puolestaan aktivoi luovan prosessin, jonka tuotos siirtyy osaksi luovaa ympäristöä vaikuttaen näin edelleen ympäristön kykyyn edistää luovuutta (Czickentmihalyi 1988). Kyseiset elementit muodostavat siten systeemin. Miten tämä systeemi toimii eli miten organisationaalinen luovuus yrittäjän kykyä luoda ja toteuttaa liiketoimintamahdollisuuksia prosessoituu? Nämä kysymykset ovat seuraavassa tarkastelun alla. Seuraava viitekehys on muodostettu synteisinä edellä esitetystä tutkimuksesta käyttäen pohjana Czickentmihalyin (1988) systeemitoteuttamista näkemystä luovuudesta.

Ympäristön sykäys persoonallisuudelle. Mikä saa yrittäjän luomaan uutta? Työntääkö joku häntä eteenpäin vai onko hän itseohjautuva. Tässä ajatuksena on, että luovuutta tukeva organisationaalinen ympäristö sytyttää yrittäjässä, on hän yksilö tai yhteisö, halun toimia luovasti. Yrittäjä otaksutaan intentionaaliseksi ja omaa toimintaansa ohjaavaksi taloudelliseksi toimijaksi. Yrittäjä on vuorovaikutuksessa organisationaalisen ympäristönsä kanssa vaikuttaen, toimien, havainnoiden ja tunteita, tietoa ja vaikutelmia etsien. Organisationaalinen ympäristö ei siis suoraan aiheuta kausaalisesti yrittäjän aktivoitumista luovuudelle, vaan yrittäjän aktivoituminen tapahtuu vuorovaikutteisesti organisationaalisen ympäristön ja yrittäjän ominaisuuksien kautta. Silti jokin organisationaalisisessa ympäristössä sytyttää yrittäjän luovuuteen.

Oletuksena tässä tutkimuksessa on, että yrittäjä ei potentiaalisuudestaan huolimatta syty luovuuteen, jos organisationaalinen ympäristö ei häntä sytytä. Yrittäjän sosiaaliset suhteet organisationaaliseen ympäristöön, omat historialliset kokemukset ja kontekstuaaliset tekijät sekä ennen kaikkea kulttuuri antavat yrittäjälle kuvan suhtautumisesta luovuuteen. Jos yrittäjällä on sopivat luovuusominaisuudet, voivat nämä ominaisuudet aktivoitua organisationaalisen ympäristön positiivisen tuen seurauksena. Oletuksena on täten, että yrittäjällä on ominaisuuksia luovuudelle, jotka aktivoituvat ja alkavat ohjata yrittäjää luovuudelle sopivassa organisationaalisisessa ympäristössä. Organisationaalinen ympäristö ei siis kehittä yrittäjälle luovuusominaisuuksia, mutta kehittää edelleen jo olemassa olevia kykyjä.

Persoonallisuuden sykäys prosessille. Mitä tapahtuu, kun yrittäjän persoonallisuus alkaa toimia luovuutta etsivästi? Persoonallisuus lu-

oimintoja, joiden kautta se pystyy luomaan uutta. Persoonallisuus ei siis vielä ole toimintaa. Se on syttymistä ja suuntautumista toimintaan. Luova persoonallisuus syttyy sopivan organisationaalisen ympäristön tukemana luovuuden konkretisointiin. Luova persoonallisuus on motivoitunut toteuttamaan itseään syvärakenteiden, piirteiden ja oppimisen avulla, mutta tämä on vasta haluamista. Haluamisen toteutus tapahtuu luovan prosessin kautta, joka syntyy vasta, kun persoonallisuus on aktivoitunut luovuudelle.

Luova persoonallisuus siis vuorostaan sytyttää luovan prosessin. Luova prosessi on yrittäjän mentaalinen tie realisoida persoonallisuus. Luovassa prosessissa itsensä toteuttaminen toteutetaan. Voidaan ajatella, että kun persoonallisuus on virittynyt luovuudelle, on prosessikin erittäin edullinen luovuudelle, mutta kun persoonallisuus ei syystä tai toisesta virity luovuudelle, on prosessikin tavanomaisuutta synnyttävä. Luova prosessi synnyttääkseen konkretisoitua luovuutta tarvitsee luovaa persoonallisuutta, joka on aktivoitunut luovuudelle ja jolla on riittävästi ominaisuuksia, joita tarvitaan luovuuteen. Prosessi ei siis toimi kunnolla, jos persoonallisuudella ei ole luovuuteen tarvittavia ominaisuuksia ja jos nämä ominaisuudet eivät ole aktivoituneet. Luova prosessi estyy ominaisuuksien puuttumisen takia tai johtuen niiden puutteellisesta aktivoitumisesta, joka taas juontuu organisationaalisisesta ympäristöstä.

Luova prosessi vaikuttaa myös takaisin persoonallisuuteen. Oletettavaa on, että jos yrittäjän prosessi toimii, se entisestään aktivoi yrittäjän persoonallisuutta toimimaan luovuutta etsivästi kaivaen syvimmätkin ominaisuudet esiin. Toisaalta tilanne voi olla myös päinvastainen. Jos yrittäjä ei kykene luovaan prosessiin tai jos sitä ei sytytetä, niin luova persoonallisuus kiihtyy entisestään.

Prosessin sykäys ympäristölle. Ympäristökin tarvitsee polttoainetta edistääkseen luovuutta. Mikäli yrittäjän luova prosessi synnyttää konkreettisia luovia tuotteita ympäristöön, voivat positiiviset muutokset innostaa ympäristöä edelleen edistämään luovuutta. Mahdollista on jopa, että ympäristön ominaisuudet entisestään paranevat ja tukevat luovuutta vieläkin paremmin kuin ennen. Ympäristön luovuuden edistävyys on siis riippuvainen yrittäjien toimista organisationaalisisessa ympäristössään. Jos yrittäjät eivät aktiivisesti tuo luovuutta ympäristöön ja osoita

luovuuden merkittävyyttä, ei ympäristö voi olettaa luovuuden olevan tärkeää eikä se voi jatkaa tällaisen toiminnan tukemista.

Yrittäjien on lisäksi toimittava aktiivisesti luovutensa puolesta, jotta organisaation ympäristö havaitsisi, miten luovuutta voi parhaiten tukea. Toimimalla aktiivisesti omien luovien prosessiensa kautta yrittäjä voi vaikuttaa organisaation ympäristön suhtautumiseen luovuuteen ja näin vähitellen muuttaa luovaa ympäristöä. Tämä ei tietenkään tapahdu nopeasti ja yhden ihmisen panos on aika pientä, mutta jokaisen panosta tarvitaan, jotta ympäristöstä voisi tulla ja jotta se pysyisi hyvänä organisaationaalisena ympäristönä luovuudelle. Tämän perusteella esitetään, että yrittäjän luova prosessi syyttää organisaation ympäristön edistämään luovuutta, koska organisaatio havaitsee luovuuden olevan sille eduksi.

7. KESKUSTELU

Tutkimuksen alkuosassa keskusteltiin siitä mitä yrittäjyys on. Olennaista keskustelussa oli erotautuminen perinteisestä yrittäjyyskäsitteestä, jonka mukaan yrittäjyys olisi yrityksen omistamista ja/tai pk-yrityksen johtamista. Tämän tutkimuksen yrittäjyyskäsite perustuu suurelta osin Schumpeterin (1934) perintöön, jossa yrittäjän taito hahmottaa mahdollisuuksia uudelle liiketoiminnalle ja innovoida uusia ratkaisuja, ja näin luovasti tuhota olemassa olevia liiketoimintaratkaisuja, on keskiössä. Moderni yrittäjyys tutkimus tukee tätä käsitystä (esim. Davidsson 2003). Tämä näkemys yrittäjyydestä vapauttaa yrittäjyyden myös siitä kahleesta, että yrittäjyyttä ei enää olisi jo toimivan liiketoiminnan sisällä. Yrittäjyyttä esiintyy aina, kun yksilöt luovat uutta liiketoimintaa, tapahtuu se sitten oman, uuden yrityksen perustamisena tai sitten esimerkiksi yrityksen laajentumisena uuden teknologian turvin (Davidsson 2003).

Luova prosessi, jonka kautta ja jossa yrittäjä käsittelee yllä esitettyjä asioita, on tässä tutkimuksessa esitetty systeeminä, jossa yrittäjä organisaationaalisien yhteisönsä jäsenenä tulkitsee liiketoiminnan evoluutionääräisyyttä ja jossa tekemisen kautta pyritään luomaan tuotoksia, joita markkinat arvostavat. Tässä työssä yrittäjien organisaationaaliset yhteisöt syyttävät tai sammuttavat yksilön kiinnostuksen liiketoiminta-

mahdollisuuden luomiseen, syttyessään persoona suuntaa yrittäjän tekemisen motivaation ja energian liiketoimintatilanteen ymmärtämiseen ja tulkintaan sekä toteuttaa liiketoimintamahdollisuuden konkreettisen rakentamisen.

Tässä tutkimuksessa lähdetään liikkeelle ajatuksesta, että liiketoimintamahdollisuuden luomisessa on mukana ja sisällä kolmenlaista aktiviteettia. Ensimmäiseksi siinä on sosiaalista aktiviteettia, jossa yrittäjät ovat uppoutuneita omaan sosiaaliseen yhteisönsä, saaden sieltä vaikutteita, ajatuksia, toimintatapoja, resursseja ja rohkaisua. Tässä sosiaalisessa yhteisössä myös luodaan yhdessä keskustelemalla näkemyksiä ja kuvitelmia siitä, minkälaista liiketoimintaa syntyy ja tarvitaan. Toiseksi liiketoimintamahdollisuuden luomisessa on mukana kognitiivista aktiviteettia, jossa yrittäjä yrittää ymmärtää organisaation ympäristönsä ja kulttuuriperintönsä viestejä yrittäjyydestä ja liiketoiminnasta. Hän pyrkii tekemään monimutkaisuudesta hallittavaa. Kolmanneksi liiketoimintamahdollisuuden luomiseen on kiinnittynyt yrittäjän tekemisen aktiviteetit. Yrittäjät tekevät käytännön toimia ja pyrkivät luomaan ongelmatilanteelleen omasta näkökulmastaan parhaan mahdollisen ratkaisun. Tämä ratkaisu, liiketoimintamahdollisuus, ei välttämättä ole absoluuttisesti luovim tai paras vaihtoehto, mutta yrittäjälle siinä tilanteessa ja siinä organisaationaaliselle yhteisössä, se on todellisin vaihtoehto.

Miksi tutkittavaa ilmiötä tulisi sitten tarkastella luovana toimintana? Suuri määrä tutkimuksia on osoittanut, että yksilön luova toiminta synnyttää muutoksia todellisuudessa (esim. Amabile 1988; Woodman ja Schoenfeldt 1989; Puccio 1991). Tällöin luovuus ilmentyy omaperäisinä, ainutlaatuisina ja odottamattomina tuloksina. Luovuus on siten voima, joka synnyttää jotain parempaa, kuin mitä aikaisemmin oli. Saariluoma (1990) on esittänyt luovuutta tarvittavan silloin, kun tilanteet ja ongelmat ovat monimutkaisia ja uusia ja kun vanhat ratkaisut eivät enää toimi. Näiden havaintojen tukemana on mahdollista ehdottaa, että liiketoimintamahdollisuudet ovat yrittäjän luovan toiminnan tuloksia ja että niitä voidaan tarkastella luovuutena, koska niiden synnyttäminen vaatii monimutkaisen informaation prosessointia omaperäiseksi ja muiden kannalta odottamattomaksi ratkaisuksi. Tätä ajatusta tukee muun muassa Gilad (1984), joka on esittänyt liiketoimintamahdollisuuksien olevan luovan käyttäytymisen seurausta ja uusien liiketoimintojen syntymisessä

olevan aina läsnä luovuutta. Luova komponentti on mahdollista löytää myös Schumpeterin (1934) työstä, sillä hän on painottanut erityisesti luovan hajottamisen olevan keskeisessä osassa uuden liiketoiminnan löytämisessä. Myös Leibenstein (1966) ja Kirzner (1979) ovat korostaneet luovuuden merkitystä yrittäjyystoiminnassa.

Mitä edellä esitetty merkitsee ilmiön tutkimukselle? Ainakin sitä, että koska liiketoimintamahdollisuudet organisaationaalisenä luovuutena ovat ainutlaatuisia, niitä on vaikea tutkia. Tutkijan tehtävänä on ymmärtää monimutkaista ja -ulotteista ilmiötä: Luovuus on sellaista, kuin sinut olisi heitetty keskelle jotain peliä, etkä ymmärtäisi, mistä pelissä on kysymys ja mihin siinä pyritään, Silti sinun pitäisi pyrkiä luomaan käsitys pelin luonteesta ja keksiä, mikä ongelma pelissä on ratkaistavana, ja löytää ongelmaan ratkaisu. Luovuus ei siten ole toimintaa, jossa pelin osaset ovat selvillä jo ennen peliä ja niitä järjestelemällä voidaan päätyä ratkaisuun (esim. palapeli). Se on peli, jonka nimi, osaset, säännöt, logiikka ja lopputulos, eli koko peli, täytyy keksiä pelin kuluessa, kun olet jo mukana pelissä. Tällaisten taitojen merkitys korostuu digitaalijan dynaamisissa organisaatioissa, mutta tieteellinen tutkimus ja ymmärrys näistä ilmiöistä ovat vasta alullaan. Siksi tämä tutkimus ehdottaakin tutkimuksellisen huomion ja resurssien kohdentamista niin yksityisten kuin julkisten organisaatioiden tutkimuksessa dynaamisten organisaatioprosessien, kuten yrittäjyyden, tutkimukseen.

LÄHTEET

Amabile, T. (1988). Within you, without you: the social psychology of creativity and beyond. In: *Research in Organizational Behavior* B. M. S. L. L. Cummings, Ed. Greenwich, CT: JAI Press, 1988, pp. 123-167.

Amabile, T. (1995). Attributions of creativity: what are the consequences. *Creativity Research Journal* 8: 4, 423-426.

Amabile, T. (1997). Motivating creativity in organizations: on doing what you love and loving what you do. *California Management Review* 40:1, 39-58.

Amabile, T., R. Conti, H. Coon, J. Lazenby ja M. Herron (1996). Assessing the work environment for creativity. *Academy of Management Journal* 39, 1154-84.

Barron, F. (1969). *Creative Person and Creative Process*. New York: Holt.

Baumol, W. (1993). Formal entrepreneurship theory in economics: existence and bounds. *Journal of Business Venturing* 8:4, 197-210.

Bull, I. ja G. Willard (1991). Towards theory of entrepreneurship. *Journal of Business Venturing* 8:3, 183-195.

Burrell G. ja G. Morgan (1979). *Sociological Paradigms and Organizational Analysis. Elements of the Sociology of Corporate Life*. London: Heinemann.

Bygrave, W. (1993). Theory building in the entrepreneurship paradigm. *Journal of Business Venturing* 8:3, 255-280.

Cadotte, E. ja R. Woodruff (1994). Analyzing market opportunities for new ventures. In: *Marketing and Entrepreneurship: Research Ideas and Opportunities*. Ed. G. Hills. Westport, CT: Greenwood Press.

Carlsson, B. ja G. Eliasson (2003). *Industrial Dynamics and Endogenous Growth*. *Industry and Innovation*, 10:4, 435-455.

Chambers, J. (1969). Beginning a multidimensional theory of creativity. *Psychological Reports*, 25.

Christensen, P.S., O.O. Madsen & R. Peterson (1994). Conceptualizing entrepreneurial opportunity identification. In: *Marketing and Entrepreneurship: Research Ideas and Opportunities*. Ed. G. Hills. Westport, CT: Greenwood Press.

Csikszentmihalyi, M (1988). Society, culture, and person: a systems view of creativity. In: *The Nature of Creativity: Contemporary Psychological Perspectives*, Sternberg, R (ed.). New York: Cambridge University Press.

Davidsson, P. (2003). The Domain of Entrepreneurship Research: Some Suggestions. *JIBS Working Paper Series WP2003-3*. Jönköping: Jönköping International Business School.

Deci, E. L. ja R.M. Ryan (1980). The empirical exploration of intrinsic motivational processes. In: *Advances in experimental social-psychology*, L. Berkowitz (Ed.), (Vol. 13, pp. 39-80). New York: Academic.

de Koning, A. ja D. Muzyka (1996). The convergence of good ideas: When and how do entrepreneurial managers recognize innovative business ideas? In: *Frontiers of Entrepreneurship Research*. Eds. N. Churchill, W. Bygrave, J. Butler, S. Birley, P. Davidsson, W. Gartner & P. McDougall. Wellesley, MA: Babson College.

Drucker, P. (1998). The discipline of innovation. *Harvard Business Review* 76:6, 149-155.

Eskola, A. (1982). Vuorovaikutus, muutos, merkitys. Sosiaalipsykologian perusteiden kriittinen tarkastelu. Helsinki: Tammi.

Fernald, L. ja G. Solomon (1987). Value Profiles of Male and Female Entrepreneurs, *International Journal of Small Business* 6:3, 24-33.

Freud, S. (1958). On Creativity and the Unconscious Papers on the Psychology of Art, Literature, Love, Religion. New York: Harper Colophon Books.

Fromm, E. (1947). *Man for Himself: An Inquiry Into the Psychology of Ethics*. Rinehart, NY: Henry Holt.

Fromm, E. (1989). *The Art of Being*. New York: Continuum.

Gartner, W. (1990). What are we talking about when

- we talk about entrepreneurship. *Journal Of Business Venturing* 5:1, 15-28.
- Getzels, J. W. (1987). Creativity, intelligence, and problem finding: retrospect and prospect. In: *Frontiers of Creativity Research: Beyond the Basics*, ed. Scott G. Isaksen, Buffalo, NY: Bearly, 88-102.
- Getzel, J. W. ja P.W. Jackson (1962). *Creativity and Intelligence: Explorations with Gifted Students*. New York: Wiley & Sons.
- Gilad, B. (1984). Entrepreneurship: The issue of creativity in the market place. *Journal of Creative Behavior* 18:3, 151-161.
- Gowan, J.C. (1972). *Development of the Creative Individual*. Robert R. Knapp, Pub.
- Guildford, J.P. (1967). *The Nature of Human Intelligence*. New York: McGraw-Hill.
- Guildford, J.P. ja R. Hoepfner (1971). *The Analysis of Intelligence*. New York: McGraw-Hill.
- Heikkilä, J. ja K. Heikkilä (2001). Innovatiivisuutta etsimässä. Irtiottoa keskinkertaisuudesta. Jyväskylä: Gummerus.
- Hennessey, B. ja T. Amabile, T. M. (1988). The conditions of creativity. In: *The nature of creativity*, R. J. Sternberg (Ed.), (pp. 11-38). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Hills, G. ja R. Shrader (1998). Successful entrepreneurs' insights into opportunity recognition. In: *Frontiers of Entrepreneurship Research*. Eds P. Reynolds, W. Bygrave, N. Carter & S. Manigart. Wellesley, MA: Babson College.
- Hills, G., R. Shrader ja G.T. Lumpkin (1999). Opportunity recognition as a creative process. In: *Frontiers of Entrepreneurship Research*. Eds P. Reynolds, W. Bygrave, K. Shaver, C. Mason, S. Manigart, G.D. Meyer & H. Sapienza. Wellesley, MA: Babson College.
- Hjorth, D. (2003). *Rewriting Entrepreneurship for a New Perspective on Organisational Creativity*. Copenhagen: Copenhagen Business School Press.
- Hjorth, D. ja B. Johannisson (1997). The ugly duckling of organizing - on entrepreneurialism and managerialism. *Proceedings of 1st ICSB Conference*, San Francisco, CA, June, 1997
- Jenssen, S. ja L. Kolvereid (1992). Critique. In: *International Perspectives on Entrepreneurship Research*. Eds S. Birley, I. MacMillan & S. Subramony. North-Holland.
- Johannisson, B. (1988). Business formation - a network approach. *Scandinavian Journal of Management* 4:3, 83-99.
- Jung, C. J.A.M.-L. Franz (1964). *Man and His Symbols*. Garden City, NY: Doubleday.
- Kirschenbaum, R.J (1998). The creativity classification system: an assessment theory. *Roepler Review* 21:1, 20-26.
- Kirzner, I. (1979). *Perception, Opportunity, and Profit. Studies in the Theory of Entrepreneurship*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kirzner, I. (1997). Entrepreneurial discovery and the competitive market process: an Austrian approach. *Journal of Economic Literature* 35:1, 60-85.
- Kris, E. ja O. Kurz (1981). *Legend, Myth and Magic in the Image of the Artists: A Historical Experiment*. London: Yale University Press.
- Kubie, L. (1958). *Neurotic Distortion of the Creative Process*. Lawrence, KS: University of Kansas Press.
- Leibenstein, H. (1966). Allocative efficiency "x-efficiency". *American Economic Review* 56, 392-415.
- Levine, D. (1999). Creativity and change: on the psychodynamics of modernity. *American behavioral scientist* 43: 2, 225-244.
- MacKinnon, D. W. (1978). *In Search of Human Effectiveness*. Buffalo, NY: Bearly Limited/Creative Education Foundation.
- McGrawth, R. Gunther ja I. MacMillan (2000). *The Entrepreneurial Mindset: Strategies for Continuously Creating Opportunity in an Age of Uncertainty*. Cambridge, MA: Harvard Business School Press.
- Maslow, A. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review* 50:4, 370-396.
- Maslow, A. (1973). *The Farther Reaches of Human Nature*. Harmondworth, Eng: Penguin Books.
- Mayer, R.E. (1992). *Thinking, Problem Solving, and Cognition*. New York: W.H. Freeman and Company.
- Mellou, E. (1996). Can creativity be nurtured in young children? *Early Child Development and Care* 119, 119-30.
- Muzyka, D. (1992). The nature of entrepreneurial decision making: inside the black box. In: *International Perspective on Entrepreneurial Research*. Eds S. Birley, I. MacMillan & S. Subramony. North-Holland.
- Muzyka, D., A. de Koning ja N. Churchill (1997). On transformation and adaptation: building the entrepreneurial corporation. *Working Papers 97/100/Ent*. Fontainebleau Cedex: Insead.
- Pesut, D.J. (1990). Creative thinking as a self-regulatory metacognitive process - a model for education, training and further research. *Journal of Creative Behavior* 24: 2, 105-110.
- Puccio, G. (1991). William Duff's Eighteenth Century Examination of Original Genius and Its Relationship to Contemporary Creativity Research. *Journal of Creative Behavior* 25:1, 1-10.
- Puhakka, V. (2007). Effects of opportunity discovery strategies of entrepreneurs on performance of new ventures. *Journal of Entrepreneurship*, 16:1, 19-51.
- Rank, O. (1996). *A Psychology of Difference: The American Lectures*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rogers, C. (1961). *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. London: Constable.
- Saariluoma, P. (1992). *Taitavan ajattelun psykologia*. Helsinki: Otava.
- Sapp, D.D. (1992) The point of creative frustration and the creative process: a new look at an old model. *Journal of Creative Behavior* 26:1, 21-28.
- Sarasvathy, S. (2001). *Causation and Effectuation*:

- Toward a Theoretical Shift from Economic Inevitability to Entrepreneurial Contingency. *Academy of Management Review*, 26(2): 243-263.
- Sarasvathy, S., N. Dew, S. R. Velamuri ja S. Venkataraman (2003). Three views of entrepreneurial opportunity. In *Handbook of entrepreneurship research: an interdisciplinary survey and introduction*, ed. Z. Acs ja D. Audretsch, 141-160. New York: Springer.
- Schumpeter, J. (1934). *The Theory of Economic Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Segal, S., T. Busse ja R. Mansfield (1980). The relationship of scientific creativity in the biological sciences to predoctoral accomplishments and experiences. *American Educational Research Journal*, 17: 4, 491-502.
- Sigrist, B. (1999). How Do You Recognize an Entrepreneurial Opportunity? *Entrepreneurial Opportunity Recognition in a Swiss Context*. Ph. D. Thesis. University of Zurich.
- Simon, H. (1979). Rational decision making in business organizations. *American economic review* 69: 4, 493-513.
- Singh, R., G. Hills. R. Hybels ja G.T. Lumpkin (1999). Opportunity recognition through social network characteristics of entrepreneurs. In: *Frontiers of Entrepreneurship Research*. Eds P. Reynolds, W. Bygrave, K. Shaver, C. Mason, S. Manigart, G.D. Meyer & H. Sapienza. Wellesley, MA: Babson College.
- Silvano A. (1983). *The Will To Be Human*. New York: Quadrangle Books.
- Skinner, B.F. (1957). *Verbal Behavior*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Sternberg, R. (1988). *The Triarchic Mind: A New Theory of Human Intelligence*. New York: Viking.
- Sternberg, R. J. (1997). *Thinking styles*. New York: Cambridge University Press.
- Taylor, I. A. (1975). A retrospective view of creativity investigation. In: *Perspectives in creativity*. I. A. Taylor and J. W. Getzels, eds. Chicago, IL: Aldine Publishing Co, pp. 1-36.
- Treffinger, D. (1995). Creative problem solving: overview and educational implications. *Educational Psychology Review* 7:3, 301-312.
- Tversky, A. ja D. Kahneman (1974). Judgment under uncertainty: heuristics and biases. *Science* 185, 1124-1131.
- Wallas, G. (1926). *The Art of Thought*. New York: Harcourt, Brace & Company.
- Weick, K. (1979). *The Social Psychology of Organizing*. Addison Wessley.
- Vesalainen, J ja T.Pihkala (1996). Developing a Typology for Innovations in Small Firms. *Proceedings of the RENT X conference*. Brussels, Belgium.
- West, W. A. (1990). The social psychology of innovation in groups. In: *Innovation and Creativity at Work*, M. A. West and J. L. Farr (Eds). Chichester, UK: Wiley and Sons.
- Winslow, E. ja G. Solomon (1987). Entrepreneurs are more than non-conformist: they are mildly sociopathic. *Journal of Creative Behavior* 21:3, 202-213.
- Winslow, E. ja G. Solomon (1989). Further development of a descriptive profile of entrepreneurs. *Journal of Creative Behavior* 23, 149-161.
- Winslow, E., ja Solomon, G. (1993). Entrepreneurs: architects of innovation, paradigm pioneers and change. *Journal of Creative Behavior* 27:2, 75-88.
- Woodman, R. (1981). Creativity as a construct in personality theory. *Journal of Creative Behavior*, 15: 43-66.
- Woodman, R., J. Sawyer ja R. Griffin (1991). Toward a theory of organizational creativity. *Academy of Management Review*, 18(2), 293-321
- Woodman, R. ja L. F. Schoenfeldt. (1989). Individual differences in creativity: an interactionist perspective. In: *Handbook of Creativity*, J. A. Glover and C. R. Reynolds, Ed. New York, NY: Plenum Press, 1989, pp. 77-92
- Woodman, R. ja L.F. Schoenfeldt (1990). An interactionist model of creative behavior. *Journal of Creative Behavior* 24: 279-290.